

Føroyskur dansur og átrúnaður – bæði aldargomul mentanarkjølfesti føroyinga

Hvussu er við tignini hjá hesum báðum aldargomlu mentanarkjølfestum okkara, nú tjóð okkara meir enn nakrantíð hevur brúk fyri varandi virðum, sum ikki verða gjørd umsetlig ella kommersialiserað eftir einum vikuskifti. Hetta so vit framhaldandi trygt kunnu fylla hin forna mentanarleypin við onkrum róttføroyskum, um vit skulu fingið vitjan uttan ífrá?

Innanfyri tað átrúnarliga hava vit jú fingið okkara egna tignarliga bispasetur við føroyskum biski, so har skuldi staðið væl til, men litið vág hann á tignarvektini í nýggju stýrisskipanini tá skruðgonguhierarkið skuldi setast á ólavsøku í ár. At biski ikki líkaði hesa tignardegradering og kanska gjørdist eitt sindur firtin ella mulartrúin er at frøst yvir tí: „Hann kemur ikki í kór, sum sjálur vil í flór“? Men hvør veit, kanska verður funnið fram til eina meiri tignarliga loysn næsta ár, ella skulu vit siga sum Aksel Tórgarð yrkir í gamla maður kvøður: „Skal tað gamla fara, lat tað bara fara“? Helst høvdu bispaminnini úr Kirkjubø við hópinn lættari at umsitja í nýggju stýrisskipanini, og tey høvdu heldur ikki blandað seg í skruðgonguhierarkið á ólavsøku!

Men hvussu er stadd við tignini hjá okkara kvæðamentan? Er okkara kvæðamentan nóg tignarlig sum frálæra í okkara skúlum, ella elur hon tað ljóta og syndiga fram í okkum, sum einhvør rættthugsandi og gudrøkin menniskja eigur at halda seg frá, um sleppast skal undan ævigari glatan ella í besta falli skerdum flogi?

Vita est schola – lívið er skúli, søgdu tey gomlu, langt áðrenn nakar visti frá Føroyum ella føroyingum at siga. So um vit í dag spyrja okkum sjálvi, hvat er skúli uttan lívið ella lívið uttan skúla, finna vit skjótt út, at tað eru tær síður av somu søk, sum ikki kunnu skiljast sundur. Við øðrum orðum frá tí vit føðast inn í henda heimin til vit fara hiðani ganga vit í skúla – lívins skúla!

Málsøkini í lívins skúla

kunnu vera sera ymisk fyri hvønn einkultan av okkum, alt eftir hvørji lívsleið ein gongur ella velur at ganga, men vit hava kortini øll eitt felags málsøki, uttan mun til hvørja lívsleið vit velja at ganga, og tað er á tí mentanarliga ókinum.

Felags fyri uppalgingina av tí unga ættarliðnum hevur í størst møguligan mun altíð verið at geva teimum ungu eitt tilvitandi mentanarkjølfesti ella barlast, sum sleppur teimum undan at kollsiga á lívins havi. Evni til at taka, velja og vraka so harmoni og samfjól verður millum orð og gerð bæði innan handa- og andans karmar. Hetta mentanarkjølfestið má sjálvsagt hava stóði í tí samfelagi, sum vit búleikast í. Tú fært tað gjøgnum móðurmjólkina, barnaheimið, skúlan og nærumhvørvíð annars, og út frá tí skapa vit okkum eitt samleikaeyðkenni, sum tað fólk, vit eru. Minnist meg rætt, so var tað Páll bóndi í Kirkjubø (1894-1967), sum í útvarpinum stutt lýsti ella defineraði orðið sum:

„Mentan er eginleikin, sum prýðir mannin (menniskjuna)“.

Føroyskur dansur hevur nú í eini 6-700 ár verið ein integreraður partur av okkara síðarvið hoyra heima har. Eitt av vígdu hugtøkum aftanfyri okkara skúla er júst at upplaga og læra okkara børn góðan fornan síðarv, so tey ikki

oyska fólkíð varðveitt tann dýra skattin, tað eigur í kvæðnum. Kvæðini hava verið borin munn av munn í gjøgnum öldir, og vit kunnu tí siga, at dansurin hevur geymt stóðið, sum tað føroyska málið byggir á, so at henda tjóð enn eigur sitt eigna mál, móðurmál“.

Takkað verið at vegurin til okkara kvæðamentan fyri uttan ífrá komandi hevur verið so torngondur, hevur okkara kvæðamentan gjøgnum öldir verið eitt ynski kjølfesti fyri okkara mál og mentan. Eins og kinnerja múrurin hevur okkara kvæðamentan við føroyska dansinum ment og vart okkara samleikaeyðkenni, so vit í dag kunnu tosa, kvøða, syngja og prædika á føroyskum. Fyri eina so fámenta tjóð er hetta einki minni enn eitt bragd.

Áður varð grundstøðið í okkara síðarvið í høvuðsheitum lagt í heiminum: har ein vaks upp, men broyttingar í samfelagnum hava ført við sær, at alt meir og meir av kunning um okkara síðarv fer fram í okkara skúlum, og undirvising í okkara kvæðamentan er tí sjálvskrivað innan skúlagátt, eins og aðrir tættir av okkara síðarvið hoyra heima har. Eitt av vígdu hugtøkum aftanfyri okkara skúla er júst at upplaga og læra okkara børn góðan fornan síðarv, so tey ikki

renna upp í slokk av útlendskari lættisoppamentan.

Fleiri av okkara mætastu skaldum hava tikið kvæðini í sama álvara sum tey tóku sálmarar, og somu skald eru tí at finna bæði í okkara sálmarbókum og kvæðasøvnnum, so nøkur mótsøgn tykist ikki at hava verið. Aðaltátturin í mongum av okkara kvæðum er eisini álitið á og virðingin fyri skapanum. Alt stendur í Hansara hond, og tá óndar maktir leika á, verður navn Hansara ákallað, og tað ónda missir maktina.

Átrúnaður og kvæðamentan kunnu og skulu ikki setast upp ímóti hvørjum øðrum, tí tey hava hvør sína dimensión. Tey eru hvørki fyri ella ímóti, men hvør sær virðilig samleikaeyðkenni fyri føroya fólk. Vit eiga ikki at vera ov nærtakin ella erkvisin fyri tí síðarvi, sum vit sjálvi eru eftirkomarar av. Føroyski dansurin hoyrir foldarlívinum til: „Leikum fagurt á foldum, eingin treður dansin undir moldum“, meðan átrúnaður er nakað heilt annað og størri, og hoyrir til tann hægri andaliga hugaheimin.

Um vit nú reint teoretisk hugsa okkum, at føroyskur dansur er skadiligur fyri „tann hægri andaliga hugaheimin“ í Føroyum, so kunnu vit straks vísa hesum

aftur. Tí sjálvt eftir 6-700 árum við nógvum føroyskum dansi so hava umiðini fyri „tann hægri andaliga hugaheimin“ í Føroyum ongantíð verið fleiri í tali enn nú.

Úti í heimi síggja vit, at har erkvisin átrúnaður krevur einvegis asketiskt síðalag, fólknar tann fólkaligi síðarvurin, og eftir situr fólkíð við einum skerdum fólkaligum mentanararvi, uttan evni at kunna frøst saman um lívsjáltandi leik, dans og spæl, sum forfedrum teirra untust tað.

Harafturimóti síggja vit, at har sum trúarfrælsi og fólkaivilji ræður, hava fólk við serligari trongd til átrúnaligt asketiskt síðalag altíð funnið hósandi loysnir, sum hava nákað tøv teirra eitt nú í nunnu- og munkakleysturum. Ein slík loysn er órealistisk fyri alt samfelagið, tí sum Jóan Petur uppi í Trøð (1845-1901) yrkir í føroysku brúðarvisuni: „Sum Salomon segði, skal tíð til alt, og ein er tíðin at dansa...“ og „Dansur og spøl eru gleðisbrøð, frá upphavi hava so staðið, slik evni í alla skepnu er“ lögð, alt visir á sama lagið, ...“ Vanliga menniskjan er so livandi og fjóltáttad ella facetterað at eitt og sama menniskja rúmar alt í sær: virðiligan átrúna, gaman og álvara, sorg og gleði, dans, leik og spæl v.m.

At okkara forfedrar funnu frægd, gleði og lívsjáltan í rytmu og stívi, dansi og gaman er eyðsæð. Nógv bendir á at rytma og dansur eru grundleggjandi frumevnir í okkum menniskjum. Til dømis síggja vit, at alt fleiri og fleiri av okkara átrúnaðarbókum nú eisini hava tikið rytmu og dansiløg upp í teirra loyprisán. Valla fær nakar „skert flót“ av lívsjáltandi gleðisrytmum og dansi, tí sum ofta verður havt á munn: „Guð gleðir hann íð glæður er, hann er Guði kær. Hann hevur ikki óndar tankar, ímeðan hans hjarta slær“.

Í seinasta ørindi av brúðarvisuni yrkir Jóan Petur uppi í Trøð: „Lat gleðina ljóma um hesi tvey, sum tú vildi saman beina! Váharra hann leiði og stýðji tvey, til tíðin seg sundur man

greina, sum hann leiddi mangan til evstu nátt. Ja, vit mugu sanna, tað er ikki gott, at maðurin livir so eina“. Kann tað sigast vakrari?

Okkara ungdomur, sum í skúlanum hevur nomið sær hollan kunnleika í okkara kvæðamentan, visir mangan eina fyrimyndarliga framferð bæði í gaman og álvara, og tá hesin ungdomur hevur verið uttanlands á dansistevnum umboðandi okkara kvæðamentan, er hann tíðum av fyrireikarunum tikin fram sum fyrmynd fyri annan ungdom bæði í orð og gerð. At hetta letur seg gera er fyrst og fremst teimum mongu fyri at takka, sum taka sær av barnadansi bæði í skúlum og dansifeløgum. Lærarar og onnur dansifólk, sum vilja dansinum væl, leggja stóra orku í at upplera børnini í okkara kvæðamentan, vælvidandi at okkara kvæðamentan við sínum gevandi og samansjóðandi gleðisbrøðum – dansi og spølum, er eitt gott kjølfesum ímóti tí mentanarleysa ongannannalandi, sum alt fleiri og fleiri av okkara ungdomum enda í.

Ynskja vit føroyingar framhaldandi at eiga eina livandi kvæðamentan og rokna føroyska dansin sum eitt av okkara samleikaeyðkennum, hevði verið skilgott um allir skúlamir fingtu skipaða frálæru í føroyskar kvæðamentan. Roykstovu-frálæran er fokin og kunning á grundstøði í vanligari síðalæru hoyrir heima í skúlanum.

At dansa, tað er at frøst um lívið, sum skaparin gav. Í fyrndini dansin læt føðast, og lívsgleði menniskjum gav.

Regin Eikhólm